

Подцерковний Олег Петрович

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри господарського права і процесу, доктор юридичних наук,
професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України*

ЩОДО ПРОБЛЕМ ВИДІЛЕННЯ ПІДГАЛУЗЕЙ ТА ІНСТИТУТІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Вирішення проблем структури таких профілюючих галузей національного права, як господарське та господарське процесуальне право, має важливе теоретичне значення, позаяк дозволяє надати науковим напрацюванням у цій сфері системності та послідовності, дозволяє закласти елементи наступності у визначені змістовних характеристик правових засобів.

Основним структурним елементом вказаних галузей права виступають підгалузі та інститути права. Разом із тим, чіткості у розумінні обсягу кожного з наведених категорій у науці господарського та господарського процесуального права не вистачає.

Зокрема, в нещодавно представленому дисертаційному дослідженні Т.В. Степанової на тему «Теоретико-правові засади процесуального статусу учасників позовного провадження у господарському судочинстві» авторка запропонувала виділяти в структурі господарського процесуального права підгалузі «правових норм про учасників господарського процесу» та «інституту учасників позовного провадження» [с. 68-72].

Навіть якщо відкинути неточність авторки у тому, що в окремих випадках вона самих учасників визнає інститутом чи підгалуззю, а в інших – правові норми щодо цих учасників, видається недостатньо обґрунтованим процесуальний статус особи визнавати підгалуззю чи інститутом як такими.

Т.В. Степанова правильно зазначає, що «головне призначення підгалузей та інститутів права – у межах своєї групи однорідних суспільних відносин забезпечити повне, відносно закінчене регулювання». Проте, у роботі не обґрунтована така однорідність. На підставі констатації факту про те, що виділяються не лише учасники позовного провадження але й інші учасники, що існує інститут представництва, робиться висновок про потребу виділення підгалузі [с. 70].

Тут виникає змістовна суперечність у висновках авторки, позаяк учасники позовного провадження, як і учасники процесу загалом, не є процесуальними відносинами. Суб'єкти правовідносин становлять лише один із його елементів, але не єдиний, який сам по собі не утворює відносини. У цьому випадку виділення, наприклад інституту представництва, або доказування тощо саме й відбувається тому, що група правових норм, що таким чином виокремлюється, спрямована на регулювання певних процесуальних відносин зі своїми учасниками (суб'єктами), об'єктом та змістом, особливим судовими діями та відповідальністю тощо. Т.В. Степанова сама визнає, що «процесуальний статус учасника «не залежить від взаємовідносин з іншими учасниками у справі» [с. 126].

Зокрема, процесуальним інститутам властиві свої принципи та методи регулювання. Відсутність характеристики їх у наведеній роботі Т.В.Степанової саме й доводить, по суті, неможливість виділення відносин щодо правового статусу учасників процесу. Від існування окремої глави «Учасники процесу» нічого у цьому контексті не змінюється. Це структурна глава Кодексу, яка між тим, не означає наявності єдиного правового інституту, враховуючи не лише вищевикладене, але й розбіжність між структурою закону та структурою права.

Процесуальний статус учасників господарського процесу не існує у відриві від інших процесуальних відносин, слугує передумовою виникнення процесуальних відносин, але сам по собі не вміщується у параметри інституту.

У практичному сенсі це означає, що вирішення проблем процесуального статусу учасників процесу потрібно вирішувати не виокремлено, а лише у межах конкретних процесуальних відносин, у яких має значення не лише наявність учасників чи їх процесуального статусу, але й фактичні дії цих учасників, їх взаємодія, юридичні факти, заходи відповідальності тощо. Якщо б лише наявність учасників та їх процесуального статусу породжувало б процесуальні відносини, то тоді б сама наявність закону та учасників процесу само по собі призводило б до ухвалення судового рішення. Але ж ми розуміємо, що так не відбувається, а, отже, між поняттям учасника та процесуальним інститутом існує істотна різниця.

Так само проблемним є виділення підгалузей господарського та господарського процесуального права. У теорії сучасного права взагалі досить важко віднайти ґрунтовні дослідження із приводу розуміння підгалузі права. Наводяться скоріше приклади, аніж критерії. Але саме підгалузева диференціація дозволяє співвідносити нормативно-правовий матеріал загального та спеціального порядку. У результаті відбувається погодження методологічних засад розвитку галузі права та практичних аспектів правового регулювання окремих видів господарської діяльності. Підгалузева диференціація у цьому плані дозволяє не «вигадувати» якісь нові методи правового регулювання відповідних відносин, а застосовувати притаманні загалом господарському праву методи, пояснюючи особливість застосування цих методів у конкретно-спеціальній сфері відносин. Такий підхід є прагматичним та перспективним, адже сприяє поєднанню правових знань, а не їх роз'єднанню, дозволяє системно застосовувати правові положення на благо розвитку правової системи.

Саме тому виділення, для прикладу, Ю.З. Драпайлом портового права як підгалузі господарського права варто усіляко підтримати, у тому числі у частині обґрунтування ним критеріїв підгалузевої диференціації як от: специфічний

характер господарської діяльності у портах на підставі виявлення своєрідності економічної галузі портового господарства, окреслення специфічного кола законодавства, специфічних суб'єктів портового господарства, принципів та інших системоутворюючих елементів у цій сфері.

Список використаної літератури:

1. Степанова Т. В. Процесуальний статус учасників позовного провадження у господарському судочинстві: теоретико-правові та праксеологічні аспекти : монографія / Т. В. Степанова ; НАН України, Інститут економіко-правових досліджень. – Одеса : Фенікс, 2017. – 494 с.